

Na rogach pasterskich grają Robert Kowalczyk i Krzysztof Pieronek. fot. Łukasz Sowiński

Najstarszy element osadniczy na Górnjej Orawie stanowią Wołosi. Te nomadyczne plemiona pochodzenia bałkańsko-rumuńskiego przybyły na tereny dzisiejszej Orawy prawdopodobnie pod koniec XV i na początku XVI wieku. Wraz z Wołochami na terenach babiogórskich rozpowszechniła się gospodarka pasterska. Ten koczowniczy lud przyniósł ze sobą nie tylko nowy sposób gospodarowania, ale również archaiczną i prądną kulturę nie tylko materialną ale i duchową. Korzenie i podstawy orawskiej muzyki pochodzą właśnie od tych nomadów. To z Wołochami przywędrowały przeróżne fujarki, piszczałki, trombity i ... pasterskie rogi (na zdjęciu powyżej).

Róg pasterski to instrument około 1,5 m. długości, który każdy juhas na Orawie zabierał ze sobą, wychodząc ze stadem na hale. Służył pasterzom do kontaktu i porozumiewania się pomiędzy sobą oraz pomiędzy stadami w odrębnej hali. Rykiem rogu powiadamiało się bacę, który pozostał w szalasi o niebezpieczeństwie, dzikim zwierzu i o tym, że stado powraca z wypasu. Róg pasterski nosiło się na ramieniu i cały czas był niejako "pod ręką".

TATRZAŃSKI ORZEŁ**The Tatra Eagle***Issued by the Tatra Eagle Press*

Co-Editors: Janina Gromada Kedron

Dr. Thaddeus V. Gromada

Technical Editor: Henry P. Kedron

Computer Consultants: Mariusz Bargielski

Joseph Gromada Contributing Editors: Maria Pudzisz (Kraków); Dr. Anna Gąsienica-Byrcyn (Chicago). Representative of "The Tatra Eagle"

in Podhale: Lukasz Gromada

(gromadal@poczta.onet.pl)

Address all correspondence to: J. Kedron, 31 Madison Ave., Hasbrouck Heights, NJ 07604

jkedron@gmail.comgromada@mindspring.com

Annual subscription rate: \$20 (US)

\$25 (outside of US)

ISSN 0039-9914

© 2016 copyright by The Tatra Eagle Press

HONOROWY PATRONAT

Connecticut: DRS. ALICIA & JOHN HARBUT

France: STANISŁAW LASSAK

Illinois: KAZIMIERZ CHLEBEK, ZOFIA

CHLEBEK, JÓZEF CIKOWSKI, TED

DABROWSKI, JANINA GALICA, KLUB

CZARNY DUNAJEC, KÓŁKO LITERACKO-

DRAMATYCZNE, LEOPOLD & ZOFIA

MICHNIAK, DR. GENOWEFA &

KAZIMIERZ OBROCHTA, DR. BRONISŁAW

ORAWIEC, ANDRZEJ & MAŁGORZATA

PITOŃ, MICHAEL RAFACZ, JAN & ZOFIA

SŁODYCZKA, STANISŁAW & HALINA

URBANIAK, KOŁO 41 WRÓBLÓWKA,

ZWIĄZEK PODHALAN W AMERYCE

New Jersey: SHRINE OF ST. JOHN PAUL II,

REV. CANON MACIEJ MELANIUK,

MAŁGORZATA STOPKA, HENRY &

KARINA WALENTOWICZ

New York: JAN S. GACEK, CHRISTOPHER

JURKIEWICZ, STANISŁAW KOPEĆ,

TADEUSZ PARZYGNAT,

WOJCIECH SOSNOWSKI

Pennsylvania:

DR. WŁADYSŁAW BOBAK

PATRONAT

Guam: Kathy Lampman

Illinois: Grażyna Baran, Franciszek Bielański,

Zofia Boblak, Marian Bryja, Andrzej Czystecki,

Anna Domalik, Janina Duda, Anna Garbacz,

Jane Janik Grzybowski, Nancy Janik Johnson,

Stanisław Kulawiak, O. Wacław Lech, Józef

Leśnicki, Stan Leśnicki, Franciszek

Łyszczyński, Stanisława Mąka, Józef Michniak,

Jan Podczerwinski, Josephine Sularski,

Tymoteusz Sularski, Chester Tylka, Anna

Ustupska-Chyc, Dr. Józef Wójciak, Anna

Zalińska, Helena Ziółkowska,

Jan Żółtek

Indiana: Rev. Walter J. Rakoczy

Maryland: Albin S. Woźniak

Michigan: Jan Konopka, Jan Konopka Jr.

Nevada: Frank C. Chase

New Jersey: Aneta Pieróg-Sudoł,

Catherine Zon

New York: Dr. Grażyna Kozaczka,

Krystyna Świerbutowicz

Pennsylvania: Dr. Jan Napoleon Saykiewicz

Poland: Ks. Józef Urbaniak

Dr. Thaddeus V. Gromada**POLAND'S SOUTHERN BORDERLANDS****(KRESY)**

Historians have not given much attention to Poland's southern borderlands since the general assumption was that the Carpathian Mountains which include the High Tatras form a natural southern boundary for Poland. Therefore, frontier disputes did not occur and if they did, they were insignificant. The fact is that frontier disputes did occur but they should not be considered unimportant. Going back to the early Middle Ages, Poland had sporadic border disputes with the Kingdom of Hungary chiefly over the mountain districts of northern Spisz and Upper Orawa. These two areas were linked with the Kingdom of Poland; Orawa until the mid 16th century and Northern Spisz until 1769. Then they became part of the Kingdom of Hungary which in 1867 agreed to create the Austro-Hungarian Empire. When the dual Empire dissolved at the end of World War I in November 1918, suddenly the future of Spisz and Orawa became an issue between the newly-independent Poland and the newly created state of Czechoslovakia.

The Poles were the ones who took the initiative and immediately announced their claims to territories involving 2,532 sq. miles of mountainous lands in Spisz and Orawa with a population of approximately 115,000 souls. These claims were challenged by Czech troops who began occupying Slovakia, former Upper Hungary, which included Spisz and Orawa to form the new Czechoslovakian state. By early January 1919 it became clear that the Spisz/Orawa territorial dispute will have to be resolved by an international body that was going to meet at the Paris Peace Conference later in 1919.

In Paris the Polish delegation presented very good historical/geographical arguments and in addition strong ethnographic ones, based on the Wilsonian principle of self-determination. The contention was that the Spisz/Orawa inhabitants were in fact highlanders (górale) who spoke a Polish dialect (gwara góralska) very similar to the one spoken by the górale in neighboring Podhale in Poland. Indeed, it was pointed out that they wore similar attire, cherished the same folk culture, shared the same religious experiences during pilgrimages at Holy Shrines in Ludźmierz or Kalwaria Zebrzydowska, met at the same monthly markets (jarmark) buying and selling livestock and goods. But these claims could not have been raised in Paris and eventually, presented directly to President Woodrow Wilson on April 11, 1919 by Rev. Ferdynand Machay and two highlanders Wojciech Halczyń (from Spisz) and Piotr Borowy (from Orawa) had it not been for the valiant efforts of a small group of Polish patriots and scholars more than a half century earlier. Among them were Polish linguists E. Kołodziejczyk, M.K. Nitsch, M. Gumplowicz, G. Smolski and, above all, the prominent physician and activist, Dr. Jan Bednarski (1860-1926). The Polish linguists as well as Czech and Slovak linguists (Polivka, Sembera, Czambel and Misik) recognized that the population in the small villages in Northern Spisz and Upper Orawa spoke the Polish language. It was a dramatic revelation to many Poles living in Galicia in the late 19th century that in the remote region of Spisz and Orawa, on the other side of the border, in Upper Hungary (now Slovakia) there were villages with Polish speaking inhabitants. But unfortunately, they soon learned, that they were not conscious of their Polish nationality. Instead considered themselves local people, and if pressed many would identify themselves as Slovaks due to the influence of local Slovak pastors. To reverse this situation a campaign to awaken Polish

national consciousness among the ethnically Polish population was begun by Dr. Jan Bednarski in 1897. He first surrounded himself with the few aides from both areas who already acknowledged their Polishness, e.g. Jakub Bednarczyk, Walenty Czekowski, Ignacy Gajniak, Wojciech Halczyń, Wendeli Kapuściak, Mateusz Koszczak, Michał Łabuda, Jan Pietraszek, Eugeniusz Jabłoński also priests Rev. Józef Buroń, Antoni and Eugeniusz Sikor. Then Dr. Bednarski organized an intensive campaign which included trips to the areas, meetings at which he and his aides spoke, distribution of books, pamphlets, brochures like the influential "Co my za jedni?" (Who are we?) by the young, charismatic priest Rev. Ferdynand Machay. The entire movements received a great stimulus when the "Gazeta Podhalańska" (Highlander Gazette), a weekly newspaper published in the dialect appeared in Nowy Targ and distributed widely in Spisz and Orawa. As Deputy to the Galician Diet in Lwów, Dr. Bednarski formally demanded equal minority rights for Poles in Hungary. This campaign bore fruit, especially in Orawa, which attracted the support of a small articulate native intelligentsia led by the Rev. Ferdynand Machay who became the most effective spokesman.

The Supreme Council in Paris authorized a plebiscite on September 10, 1919 which was however delayed and never took place. What followed is beyond the scope of this short article but which was discussed by the writer in his Master's thesis at Fordham University "The Spisz-Orawa Dispute at the Paris Peace Conference".

Poland found itself in mortal danger threatened by Bolshevik Russian in July 1920 and pressured by Western Allied Powers. It then reluctantly agreed to have the Council of Ambassadors decide not only the Spisz/Orawa dispute but the Teschen (Cieszyn) dispute with the Czechs as well. By virtue of this decision - considered unjust by Poles - Poland obtained merely thirteen villages in Orawa with a population of 8,500 inhabitants and 14 villages with 15,000 inhabitants in Spisz. Altogether 583 km² were transferred with a population of less than 25,000.

Failure by Poland and Czechoslovakia to find a compromise for their border disputes exacerbated relations between Slavic neighbors throughout the interwar period, during World War II when a Slovak Republic was in existence 1939-45, and even in the Cold War period that lasted till 1989. Under Soviet Russian pressure Czechoslovakia and Poland's communist government reluctantly signed a "Treaty of Friendship and Mutual Assistance" on March 19, 1947 which restored the frontiers that existed before September 1, 1939. A protocol to the agreement guaranteed Slovaks and Czechs in Poland and Poles in Czechoslovakia "opportunities of national, political, cultural, and economic development". Thus Poland was forced to recognize the existence of a Slovak minority in Spisz and Orawa. Undoubtedly, the Spisz/Orawa dispute is "an unusually difficult and complex issue" that probably would have been better resolved if a plebiscite had taken place as originally scheduled in 1919. But as the Slovak ambassador to Poland, Magda Vasaryova, recently suggested in her book "Polnocny sused" (Midnight Neighbor); Bratislava 2008. "It is essential for our Slovak diplomats to offer a 'clean glass of wine'". It is not necessary for us (Poles and Slovaks) to remind each other of wrongdoing and injustice or to apply them to current political projects; but we should not forget them. Otherwise we are condemned to remain naïve".

For further information see the following: Thaddeus V. Gromada, "Woodrow Wilson and Self-determination for Spisz and Orawa", Wilsonian Eastern Central Europe: Current Perspectives, John S. Migiel (ed.) New York: Pilsudski Institute & Institute of East Central Europe, 1995)

Jerzy Roszkowski, "Zapomniane Kresy: Spisz, Orawa Czadeckie w świadomości i działaniach Polaków, 1895-1925, (Nowy Targ: Polskie Tow. Historyczne, Oddział w Nowym Targu, 2011)

Życie pełne pasji
Dr Eugeniusz Jabłoński z Jabłonki
naczelny geolog firmy Socony

Są powody dla których pragniemy przypomnieć postać nieżyjącego już od 1975r. dr Eugeniusza Jabłońskiego, zamilowanego przyrodnika, wybitnego geologa i człowieka zachowanego w rodzimej kulturze góralskiej. Poznaliśmy dr Jabłońskiego mniej więcej wtedy kiedy powstało nasze pismo „T.O”. (Właściwie to on był pierwszym, który zamówił prenumeratę.) Zjawił się pewnego dnia niespodzianie w domu rodziców Jana i Anieli Gromadów i wkrótce włączył się do Zespołu Muzyki, Tańca i Śpiewu Góralskiego Jana W. Gromady. Wtedy komuś powiedział: „Ziemie podobnej do Podhala trudno znaleźć, ale znalazłem ludzi, małe grono prawdziwych górali w Passaic i w ich sercu co można nazwać małe Podhale”.

Dr Jabłoński często wyjeżdżał za granicę, ale kiedy tylko miał trochę wolnego czasu wsiadał w autobus w Nowym Yorku gdzie mieszkał i dążył na próby do Passaic. Kochał tańce góralskie i pomimo już podeszłego wieku tańczył nawet... zbójnickiego. Zdarzyło się też, że brał udział w naszych przedstawieniach i występach. Przez dłuższy czas nie zdawaliśmy sobie sprawy kim dokładnie jest ten skromny i bezpretensjonalny Pan. Dowiedzieliśmy się dopiero wtedy, kiedy z mężem kilka lat później spotkaliśmy się z dr Jabłońskim w Salzburgu, gdzie przebywał na ekspedycji poszukiwania ropy. Ku naszemu zdziwieniu okazało się, że to dr Jabłoński, jako naczelny geolog nowojorskiej firmy Socony podejmował ostateczne decyzje.

Poniżej drukujemy życiorys dr E. Jabłońskiego, który ukazał się w 1952r. w albumie „Podhalanin w Ameryce” wydanego z okazji 15 lecia Stowarzyszenia Tatrzańskich Górali- Kolo 11 ZPPA w Passaic.

Janina Gromada Kedroń

Zarząd Stow. Tatrzańskich Górali w Passaic w latach 60tych ub.w.: Pierwszy rząd z lewej: Janina Gromada Kedroń, Jan W. Gromada, Prezes, Anna Potoczak. Drugi rząd z lewej: dr Eugeniusz Jabłoński, Dyrektor, Anna Stój, Henryk Kedroń, Teresa Gromada, dr Tadeusz Gromada

Eugeniusz Jabłoński (czyli Geno Suwada z Brzesku, jak go znali we wsi)
**Urodził się w 1892r. w Jablonce na Orawie z góralskiej rodziny Suwadów-
 Jabłońskich**

Od pokolenia do pokolenia i od niepamiętnych czasów, Suwadowie byli sołtysami gromady i byli słynnymi na całe Podhale z tego, że umieli nastawiać złamane nogi i ręce. Szkół góralskich, któreby „po nasemu” uczyli, albo nawet słowackich na Orawie nie było, ino madziarskie. Musiał więc młody Geno chodzić do szkół madziarskich i nauczyć się po madziarsku. Najpierw uczył się w Trzcianie (Trstena), potem w Budapeszcie a na końcu w Wrocławiu na Śląsku na niemieckim uniwersytecie, gdzie w roku 1914 złożył doktorat.

Ale pamięć do Tatr, borów i łąk podhalańskich, co lubiał ponad wszystko, prześladowała go ciągle podczas nauki. Wybrał sobie jako specjalność dział przyrodoznawstwa, a we wszystkich wolnych chwilach wracał do Jabłonki do chaty stryka Józka. Past krowy, suszył siano, chodził bosy... badał przyrodę tatrzańską. Często odpowiadał bacie Hondrasa, który tam past owce stryka Józka. Zrozumiał powoli, że Orawcy z górnej Orawy i górale podhalańscy są tym samym ludem i, że są Polakami raczej nie Słowakami. Miłość do Tatr i Podhala spowodowało u młodego Gena miłość do przyrody i postanowił poświęcić swoje życie zbadać

tajemnice przyrody Podhala i rozwiązać kwestię przywędrowania roślinności Podhala po epoce lodowej.

Ale przyszła światowa wojna. Wzięli młodego Gena do wojsk austriacko-węgierskich. Na własną prośbę przydzielili go do drugiego pułku alpejskich strzelców cesarza Franciszka Józefa w Tyrolu. Myślał sobie „jak już mam służyć to niech służe w górach, które do pewnego stopnia podobne do Tatr, chociaż nie tak piękne”. Jako alpejski strzelec bił się z Moskalami na Wołyniu i na Podolu, aż dostał się do niewoli rosyjskiej. Wzięli go do Caricy na nad Wołgą (Stalingrad). W Carycinie w niewoli było dużo uczonych Polaków i od nich dopiero nauczył się po polsku po pańsku mówić (zamiast gwarzyć). Został w niewoli aż do wybuchu krwawej rewolucji bolszewickiej. Po rewolucji uciekł z niewoli i zgłosił się do Polski. Wzięli go z powrotem do armii austriackiej ale nie na długo. Rozpadła Austria. Przez pewien czas był pod rządem Beli Kuna. Ale uciekł z Węgier do nowo-odrodzonej Polski. Ale do Jabłonki dostać się nie mógł, bo Czesi zaciągnęli ostrą kurtynę wzdłuż starej granicy węgiersko-galicyskiej i z Nowego Targu do Jabłonki dostać się nie mógł. Geno zawsze kochał Słowaków i Czechów i szanował ich praktyczny sposób życia i nic nie miał przeciwko nim, ale tej niesprawiedliwej ostrej kurtyny przez góralszczyznę zerwać nie mógł i przyłączył się całym sercem do Komitetu Plebiscytowego Spisko-Orawskiego w Nowym Targu. Dnia 20 maja 1920r. Międzynarodowa Komisja mianowała go rezydentem Polski z siedzibą w Trzcianie. Jak wiadomo do głosowania nigdy nie przyszło, bo komisja zdecydowała na podstawie swoich własnych zdań przydzielić większą część Spisza i Orawy do Czechosłowacji i tylko małą część i to tylko rdzennie góralskich wsi do Polski. Ale przynajmniej Jablonka dostała się do Polski.

Po plebiscycie zaczął działać jako geolog Polskiego Państwowego Instytutu Geologicznego. Został przydzielony do zbadania geologicznego karpacciego obszaru naftowego. Marzył, że po rozwiązaniu trudności istniejących przy poszukiwaniach karpaccich, uda mu się odkryć ropy także na Podhalu. W 1924r. firma amerykańska Vacuum Oil Company zjawiła się na terenie polskim. Zaangażowali młodego geologa podhalanina działającego wtedy w Boryslawiu. Ale tereny karpaccie nie okazały się być bardzo bogatym i były za skomplikowane i nie nadających się do rozwinięcia skutecznych metod poszukiwawczych. Gdy w 1927r. ta sama firma proponowała wyjazd do Texasu celem wyszkolenia go lepiej w metodach nowoczesnych, to młody Geno przyjął propozycję entuzjastycznie. Myślał sobie „jak się wyuczę tych metod amerykańskich, to se wrócę do kraju za jakiś rok”. Okazało się jednak, że metody poszukiwania za ropą ciągle się zmieniają i poprawiają się z roku na rok. Więc zamiast wrócić do kraju po roku został w Texasie trzy lata. Końcem 1930r. już miał wszystko gotowe do powrotu. Wtedy rząd australijski w swoich zabiegach o znalezienie ropy w Australii zwrócił się do firmy Vacuum Oil Co. Aby wysłał jakiegoś rzutkiego geologa z dobrą fantazją do Australii. Wybór amerykańskiej firmy padł na podhalanina. Trudno było zakusom się oprzeć. Po pierwszej ekspedycji przyszła druga do Nowej Zelandii. A potem jedna propozycja za drugą aż do 1937r. W 1938r. nowojorska firma Socony proponowała mu stanowisko naczelnego geologa firmy i nadzór nad poszukiwaniami ropy naftowej za granicą. Wybuchła druga wojna światowa. Nie było też innego wyboru tylko przyjąć i pozostać na tym stanowisku. (Po przejściu na emeryturę – w latach 1960-1973 dr Jabłoński pracował w New York Botanical Gardens jako Honorary Curator of Tropical Botany.)

Jak powstała Babia Góra Legenda

Dawno, bardzo dawno temu – jak powiadają starzy górale – żyli na Orawie ludzie olbrzymiego wzrostu, zwani wielkoludami. Ich dzieci były także bardzo duże. To one, bawiąc się ziemią jak piaskiem, usypały te wysokie góry i głębokie doliny, które nazywamy Tatrami. I nie ma się czemu dziwić: dla nich owe góry, które dzisiaj oglądamy, a wejście na ich szczyty uważamy za nie lada wyczyn, służyły do zabawy; przeskakiwały przez nie lub po prostu chodzący po nich jak po zwykłych kamieniach.

W miejscu, gdzie dzisiaj wznosi się Babia Góra, mieszkała niegdyś wdowa-olbrzymka ze swoją córką. Dziewczynie nie za bardzo chciało się pracować; najczęściej hasała po łąkach i leśnych polanach, śpiewając wesoło i zbierając kwiaty.

Pewnego dnia – a było to wczesną wiosną – zapuściła się aż w dolinę dzisiejszej Orawy. Słońce przygrzewało silnie, a z pobliskiego zagajnika rozniósł się zapach kwitnących czereśni. Dziewczyna rozciągnęła się leniwie, wdychając z rozkoszą świeże, aromatyczne powietrze. Nagle usłyszała jakiś pisk, jakby nawoływanie o ratunek.

Babia Góra. Fot. Aneta Pieróg-Sudoł

Przystanęła i zaczęła się rozglądać. Zrazu nie mogła nic dostrzec, dopiero gdy rozzgarnęła trawę, ujrzała tuż pod stopami maleńkie istoty, podobne do ludzi. Wzięła kilka z nich do ręki i obejrzała uważnie.

- A cóż za śmieszne, małe stwory! – pomyślała. – Nigdy takich nie widziałam! Wezmę je i zaniosę matusi, napewno się ucieszy.

Pozbierała ludziki do fartucha i pobiegła w stronę domu. Matka akurat bieliła przed domem płótno.

Matusiu – zawołała z daleka. – Patrzcie, jakich małych ludzi znalazłam! Trawę nam zdeptali.

Ale matka, kiedy ujrzała zdobycz, wcale się nie ucieszyła.

- Co się stało, matusiu? Zapytała zaniepokojona córka.
- To zły znak – odpowiedziała wdowa szczerze zmartwiona. – Przyniosłaś mi ludzi, którzy zajmą nasze miejsca. Kiedy poumieramy, oni będą żyć w tym kraju, w tych dolinach i gospodarzyć będą na naszych polach... Zły to znak, skoro już tutaj przyszli... Zły! Biegnij i odnieś ich jak najdalej stąd. Biegnij wartko!...
- Nie przejmujcie się matusiu. Może to nieprawda!
- O, żeby tak było! – westchnęła ciężko. – Ale dziaduś często gadał, że kiedy zjawią się w tych okolicach mali ludzie, będzie to oznaczać koniec

naszego rodu; my wyginieemy a krasnoludkowie będą tu po nas panować. I teraz już tu są! Oj, zły to znak, zły!

Córka spojrzała na matkę z niepokojem i zamyśliła się głęboko.

- Biegnij wartko i odnieś te złe duchy jak najdalej! – powtórzyła matka. – A wracaj zaraz, żebyś jeszcze jakiej biedy nie napytała!

Odtąd wdowa żyła w ciągłym strachu. Myśl o przepowiedni dziadka nie opuszczała jej ani na chwilę, nawet i w nocy. Chodziła potem zmęczona, niewyspana i wpadała w złość z byle powodu.

Pewnego poranka, po jednej z takich nieprzespanych nocy upadł jej na ziemię garniec z solą. Był gliniany, więc rozleciał się na drobne kawałki a sól rozsypała się po izbie.

- Tego jeszcze brakowało – jęknęła. – Boże mój! Już nic gorszego nie mogło się stać!...

Córka zmiotła sól i skorupy. Za domem było wysypisko śmieci, które z każdym dniem rosło. Szczególnie widoczne to było po wiosennych i jesiennych porządkach, kiedy kobiety całymi koszami wynosiły tam najróżniejsze odpadki. Tam też dziewczyna wyrzuciła zmiecioną sól i szczątki garnka.

Tymczasem wdowa rozłożyła na klepisku chustę i zaczęła układać na niej co cenniejsze przedmioty.

- Co robicie, matusiu...? – spytała zaniepokojona córka.
- Pakuję nasz dobytek. Już dłużej w takim strachu, w takich nerwach żyć tu nie mogę. Wrócimy do krainy, z której przed wiekami przybył nasz ród.
- Nie rusz się stąd matusiu, nigdzie nie pójde. Tu jest tak pięknie!...
- Nie martw się – próbowała uspokoić córkę wdowa. – Przecie tylko na krótko opuszczamy te strony. Mali ludzie wyginą, zniszczy ich własna zachłanność, a wtedy powrócimy tu znowu. Zobaczysz.

Dziewczyna ustąpiła, bo żal jej było matki.

Nazajutrz, wczesnym rankiem, kobiety wyruszyły do krainy przodków. Pozostała po nich ogromna góra śmieci, która z czasem porosła trawą, świerkami i kosodrzewiną.

Ludzie, którzy przybyli potem w te strony, powiadali, że to kopiec, który usypały baby-olbrzymki i nazwali go Babią Górą. Potok zaś, który wypływał z miejsca, gdzie dziewczyna wysypała sól, otrzymał miano Słonej Wody.

Andrzej Jazowski, „Z Legendą w góry”

Moja Orawa

„... przidź na Orawe pod Babio górę, któro jako matka utuli Cie. Umyj sie w poranny srybelny mgle, wykap w glymbokom dziecinnyim śnie. Przidź tutok, dzie ojcowizny śródla, a napij sie orawskiego ciepla.

- Emil Kowalczyk

Robert Kowalczyk

Orawski wiecór

Orawski wiecór pięknościom zalony
Muzykom otulony miłościom haftowany
Pożryj hań jako sie smrecki
Do spania kołysom
Jako ta rzycka
Nutom radości płynie
Tutok zycie
Orawskie goreje
Hań po wyrchak słonecko basuje
Pożryj sie dobrze i uwoźcie
Uwidzis jako sycko w koło
Tońcy i śpiywo wesoło
Cujes jako cie
Orawski
Świat miyłuje

JABŁONKA – STOLICA POLSKIEJ ORAWY

Wspomnienia z uroczystych obchodów 450-lecia Jabłonki

Lato tego roku spędzaliśmy z synem na Orawie, w Jablonce. Pewnego lipcowego dnia wracaliśmy główną drogą z nad rzeki – Czarnej Orawy. Głośne wielkie ciężarówki mijaly nas co chwilę porywając nas do przodu. Przerażony syn (dziewięciolatek urodzony w Stanach) nagle zapytał – Mamo a dlaczego my idziemy autostradą? – To nie autostrada synku – odpowiadałam z uśmiechem.

A potem pomyślałam... No tak, dawno temu tą samą drogą chodziliśmy do szkoły, koło tej samej drogi jeździliśmy w zimie na workach z sianem, a latem bawiliśmy się w Indian, jeździliśmy na rowerach i rzucaliśmy kierowcom bukiety polnych kwiatów...

Tego lata w dniach od 10 do 17 lipca razem z mieszkańcami i sympatykami Orawy mieliśmy okazję brać udział w obchodach 450-lecia Jabłonki. W niedzielę – pierwszym dniu świętowania Jabłonceanie uczestniczyli we mszy świętej na szczycie Babiej Góry. W poniedziałek spotkali się członkowie Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich. Wręczono w tym dniu Laury Babiogórskie, a jednym z tegorocznych laureatów nagrody została „Barka” czyli Koło PSOUU w Jablonce. We wtorek spotkali się członkowie Euroregionu Tatry. Na V Kiermaszu Sztuki na Orawie, który rozpoczął się w środę można było kupić między innymi baranki ceramiczne Magdy i Mariana Smreczaków, świece z kwiatami z orawskich łąk Moniki Tlałki oraz sztukę i wyroby rzemieślnicze Orawian ze wszystkich wiosek. W czwartym dniu obchodów odbyła się promocja drugiej części wydawnictwa „Jabłonka – stolica polskiej Orawy” oraz promocja albumu „Jabłonka na starej fotografii”. Czwartek był dniem naprawdę wyjątkowym. Przed uroczystą mszą świętą w kościele Przemienienia Pańskiego po raz pierwszy usłyszeliśmy „Orawskie oratorium” Stanisława Radwana: kompozycję z okazji 450-lecia w wykonaniu Camerata Silesia

Zespołu Śpiewaków Miasta Katowice i Tatrzańskiej Orkiestry Klimatycznej. Po mszy, podczas odsłonięcia i poświęcenia pomnika św. Jana Pawła II – Pierłgrzyma Andrzej Dziubek z De Press zaśpiewał „Cy bocicie Śwynty Ojce”. Pięknie prezentowała się plenerowa wystawa fotograficzna „Dawniej na Orawie”. W czwartek na dobranoc usłyszeliśmy między innymi „Orawę” Wojciecha Kilara w wykonaniu Tatrzańskiej Orkiestry Klimatycznej jak również orawskie muzyki pt. „U źródeł Orawy”. Piątek rozpoczął się sportowo na stadionie, a podczas popołudniowej konferencji naukowej bardzo ciekawie o współczesnej literaturze orawskiej opowiadała dr Barbara Zgama – rodowita jabłonceanka, podkreślając między innymi takie nazwiska jak dr Emil Kowalczyk czy Irena Grobarczyk. Wyjątkowym gościem piątkowego wieczoru był Arturo Mari – osobisty fotograf papieża Jana Pawła II.

Na zakończenie dnia „Pokłon Orawie” złożyli najmłodsi artyści wokaliści i muzycy: Dominika Grzybacz, Ania Dudek, Gabriela Grzybacz, Szymon Grzybacz oraz członkowie zespołu Rudel. Natomiast gwiazdą sobotniego wieczoru był legendarny zespół De Press na czele z wokalistą Andrzejem Dziubkiem z Jabłonki, któremu z okazji 35 lecia zespołu De Press zaśpiewano jubileuszowe „100 lat”. Uroczyste obchody 450-lecia Jabłonki zakończyły się pokazem sztucznych ogni i koncertem zespołu Pectus.

Syćkiego po krapce... jgk

ŻYCIE KULTURALNE I SPOŁECZNE ORAWIAN W AMERYCE

Orawa jest krainą geograficzną położoną na terytorium dwóch państw: Polski i Słowacji. Na polską część Orawy składa się czternaście miejscowości – największe to: Lipnica Wielka i Jablonka. Orawa graniczy z Podhalem, Republiką Słowacją oraz z królową Beskidów Babią Górą. Polska Orawa bywa też nazywana Górną Orawą, natomiast słowacka – Dolną.

*Okolo 100 lat temu Orawianie zaczęli masowo emigrować za wielką wodę. Pierwsi emigranci z Orawy osiedlali się głównie w stanach Ohio i Pensylwania, a późniejsza emigracja skupiła się głównie w stanie Illinois. Po II wojnie światowej w 1949r. powstał Klub Chyżne, którego głównym celem była wielka chęć odbudowy zniszczonego podczas wojny kościoła. Dalszymi formami organizacyjnymi Orawy były: Komitet Wsi Lipnica Wielka, Komitet Wsi Chyżne, Komitet budowy kościoła w Zubrzyca Dolnej. Uwiecznieniem działalności komitetów i częściowym zjednoczeniem wsi orawskich było powstanie **Koła nr 48 Klubu Babia Góra** przy ZPPA, który od przeszło ćwierćwiecza już pomaga w podtrzymywaniu tradycji i wyniesionych z rodzimych domów więzi z Ojczyzną.*

Chłopcy z zespołu Orawa

Klub Babia Góra, obecnie pod przewodnictwem **prezesa Bogusława Bosaka**, oprócz pomaganiu w budowach i renowacjach świątyń na Orawie, wspiera jednostki OSP czy pomaga szczególnie potrzebującym rodakom. Klub Babia Góra bierze aktywny udział w imprezach i uroczystościach organizowanych przez Związek Podhalań, bratnie koła i kluby Związku. Uczestniczy też w uroczystościach kościelnych i państwowych m.in. w pochodzie z okazji uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Organizuje opłatek, święconkę, zabawy na cele społeczne i charytatywne. Dzieci uczestniczą w spotkaniach z św. Mikołajem, biorą udział w konkursie koszyczka wielkanocnego w Domu Podhalań. Ozdobą wielu imprez organizowanych przez Komitet Imprez ZPPA oraz Klub jest **zespół i kapela orawska**. Swoim pięknym graniem, śpiewem i tańcem podtrzymują i kontynuują dziedzictwo ich przodków, krzewią regionalizm orawski ukazując piękno kultury i tradycji. Raz w miesiącu w programie radiowych ZPPA jest audycja „**Wiadomości spod Babiej Góry**”. W 2013r. po dłuższym pobycie w Chicago Marek Liszka pochodzący z Orawy, doktorant w Instytucie Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego wydał książkę o działalności Koła nr 48 Babia Góra oraz o ogólnym życiu kulturalnym Polonii orawskiej w Chicago pt. „**Co mnie tak dzier-zy przy Tobie, Orawo**”.

Podczas jubileuszowego Bankietu z okazji **25 lecia** powstania Klubu Babia Góra **20 września 2015r.** honorowy gość z Polski, Wójt Gminy Jablonka Antoni Karlak wręczył na ręce prezesa Bogusława Bosaka pamiątkowy medal, jako wyraz wdzięczności i podziwu za pracę dla dobra Orawy i orawskiej kultury.

Odszedł dr Leopold Bobak

Z żalem zawiadamiamy, że nie żyje wybitny podhalańin z Czerwiennego dr nauk medycznych Leopold Bobak. Uroczystości pogrzebowe odbyły się w kościele na Bachledówce w Czerwiennym 25 lipca br.

Podczas swojej długoletniej kariery, dr Bobak dał się poznać jako sumienny człowiek i zdolny kardiolog najpierw w Krakowie a w późniejszych latach w Nowym Yorku, Pensylwanii i R.P.A. Po ukończeniu studiów na Akademii Medycznej w Krakowie pracował jako lekarz chirurg w Szpitalu im. Narutowicza, będąc równocześnie asystentem w III Klinice Chirurgicznej. Tytuł doktora nauk medycznych uzyskał w 1968r. w Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dalsza jego kariera zapowiadała się szybko i obiecująco. Jednak po długich i żmudnych staraniach o polski paszport wyjechał w 1971r. do Nowego Jorku. Już w roku 1972, po egzaminach, otrzymał dyplom nostryfikacyjny od Komisji Edukacyjnej ds. Lekarzy Obcokrajowców (Educational Commission for Foreign Medical Graduates). Praktykę lekarską jako lekarz internista odbył w szpitalach w Nowym Jorku i w New Jersey. Od 1975r. do 1977r. pracował jako wykładowca i główny specjalista kardiologii w Beth Israel Medical Center w Nowym Jorku. W 1977r. otrzymał asystenturę kardiologii w Stony Brook University Hospital na Long Island. Niedługo potem otworzył swoją prywatną praktykę w Uniontown, Pensylwanii gdzie był przez wiele lat renomowanym i wysoko cenionym specjalistą chorób wewnętrznych i kardiologii.

Droga do nostryfikacji była ciemista i wyboista pełna osobistych zwątpień. Poniżej drukujemy fragment książki pt. „Niedoszły juhas” napisanej przez jego przyjaciół Marii i Józefa Krzeptowskich-Jasinków. Podstawą i źródłem tej książki są osobiste wspomnienia dr Bobaka o jego życiu, upodobaniach, itp.

„.... Zważywszy krótki, bo paroletni okres pobytu w Ameryce, tempo w karierze naszego doktora jest oszałamiające. Nie było łatwo pokonać trudności, jakie stały przed nim. Były chwile załamania i zwątpień. Wtedy udawał się do swych przyjaciół w New Jersey. Szczególnie przyjaźnił się z rodziną Gromadów i Kedroniów. Ich dom był jego domem. Nie tylko sędziwy Jan Gromada i jego żona Aniela udzielali mu rad wskazówek dotyczących nowego bytowania, lecz także krzepili duszę i serce podhalańską muzyką, tańcem i śpiewem. To podtrzymywało i hartowało jego ducha, czyniło zeń prawdziwego twardego i upartego juhasa. Znał się na ludziach Jasiek Gromada, a szczególnie na tych co z podhalańskiej gliny zostali ulepieni....”

Trudno spisywać i wyliczać bogate i ważne zdarzenia z działalnością społeczną i kulturalną w związku z promowaniem i wspieraniem kultury oraz dorobku kulturalnego Polski dr Leopolda Bobaka w Stanach Zjednoczonych i RPA. Wiele klubów, organizacji i pism (m.in. „Tatrzański Orzeł”) korzystało z jego finansowej i rzeczowej pomocy. Dlaczego to robił? Dr Leopoldowi Bobakowi głównie chodziło o to, by młodzież znała i szanowała dorobek swych przodków.

Rodzinie i Bliskim wyrazy głębokiego współczucia składa redakcja „Tatrzańskiego Orła”.

ECHA PIKNIKU GÓRALSKIEGO NA WSCHODNIM WYBRZEŻU

Jeden z największych letnich imprez w tej podnowojorskiej okolicy, którą urządziło Stowarzyszenie Podhalan w New Jersey (Koła nr 6 im. Kazimierza Przerwy-Tetmajera) 7 sierpnia br. w Clifton Masonic Lodge – Wielki Piknik Góralski – odniosła olbrzymi sukces. Przez cały dzień od 1 do 10 p.m. uczestniczyło ponad 4,000 osób – w tym z Chicago przyjechały aż dwa autobusy wiozące m.in. 42 dzieci ze Szkółki Pieśni i Tańca przy Zarządzie Głównym ZPPA.

fotografie Anny Zalińskiej

Celem pikniku zazwyczaj jest przede wszystkim dobra zabawa. Była tu oczywiście dobra zabawa ale było coś jeszcze, coś więcej... Miał charakter góralski i bogaty, urozmaicony program. Imprezę rozpoczęła Msza Święta, która miała wyjątkowo podniosły charakter ponieważ oprawę muzyczną Mszy Świętej zapewnił występ dzieci ze Szkółki Pieśni i Tańca z Chicago, wszystkie ubrane w piękne, tradycyjne góralskie stroje regionalne.

Dalej można było korzystać z różnych przygotowanych na ten dzień atrakcji. Na scenie ze wspaniałym programem artystycznym wystąpił najpierw zespół dziecięcy Stowarzyszenia Podhalan w New Jersey „Podhalanie”, a kilka godzin później wystąpiły też z bogatym programem dzieci ze Szkółki w Chicago. Dzieci spisały się świetnie a to dzięki wiele pracy i wysiłku ich i ich kierowników Bożeny Mąka i Józefa Stopki.

Nie zabrakło muzyki do zabawy (DJ Seba i „Bandziory” z Chicago), zimnych napojów, smacznego jedzenia i rozrywek dla dzieci, ale w dodatku były konkursy m.in. przecinania drzewa piłą ręczną, krążanie kapusty, wybór juhasa roku, konkurs plastyczny. Niestety, moja chora noga nie podążyła... Ale co mnie najbardziej zaciekało i ucieszyło, to oryginalna babcówka Staszka i Grzegorza Sarny, u których można było spróbować i nabyć świeżego sera, oscypka i zyrtyncy.

Pogoda dopisała, frekwencja też, było bardzo kolorowo i wesoło. Jednym słowem – udany piknik. A to wszystko dzięki staraniom Pani Prezes Małgorzacie Stopka i jej komitetowi i wolontariuszom, którzy pracowali z dużym poświęceniem.

Smutkiem żyć się nie oplaci...

- *Sabała*

Jak się ksiądz z Cyganem dogadali

W Jabłonce jest odpust na Boga Przemienienie. I jak to zwykle przed odpustem, ludziska idą hurmą do spowiedzi i komunii świętej, żeby uzyskać ten odpust. Przyszedł do spowiedzi też i Cygon, ukląk pięknie przy słuchanicy i spowiadał się z tyk swoik grzysysków.

- Tok ukrod, tok kcioł, ale się mi nie udało, bo gazda się zobudzili i wysłi, przepytujęm pięknie, za... – powiada. – I tok jeszcze i tamto kcioł ukraść, ale...
- Nie trza tak robić – przerwał ksiądz.
- No dyć go nie robił, jacyk myślał odparł na to Cygan.

A ksiądz mu zaraz na to:

- Kieś myślał, to telo, jakobyś i zrobił... Poprow się, synu boży, i więcej nie grzys tak, hej!

Cygan przytaknął pokornie, zmówił pacierz, co mu tam ksiądz zadał na pokutę, i poszedł ku chałupie.

Niedługo potem przysły zbierki i to takie noremne. Słońce przyświeciło ostro parę dni i syćko naraz dojrzało. Trza było cwałem kosić i ludziska kosili jeden przed drugim na wyścigi, hej. Ale księdzu nie miał kto kosić, bo mu akurat pacholek odesłał, coś się z nim podogwarzował i odesłał. Ksiądz szukał chłopca tu i tam, ale nijako ni mógł nikogo upytać, bo to wiecie, moiściwcy, kozdy miał swojom robotę. Wreszcie ksiądz się namyslił posłać po Cygana.

No i cygan przyszedł. Pośniodał dobrze, bo mu gaździno nasmażyła jajecznicę z synkom, i poszedł w pole.

W południe przychodził ku niemu gaździna z obiadem. Patrzy się po zagonach, a tu nic nikeny nie skoszone... Cygon leży se spokojnie na miedzy i wesoło pogwizduje. Wiadomo, nagniewało to okropnie gaździnę, ale nie powiedziała Cyganowi nic, bo się go trochę obawiała. Dała mu to, co przyniosła, zjeść i poleciała w dyrdy do księdza.

- Niekze ksiądz idą do tego Cygana, bo on hań nic nie robi, jacy leży i pogwizduje, hej. Zeby to był przynajmniej jeden pokos przeszedł, ale nic, ani razu kosą nie ciupnął.

Zjeżyły się księdzu włosy na głowie, pochwylił z kąta łaskę i poleciał ku Cyganowi.

Cygon, wiecie, wnet go dojrzał, ale się ta, moi piękni, nie wystraszył, leżał se na tej miedzy rozwalony jako lew.

Przychodzi ksiądz, błednie, to zaś czerwienieje.

- Cemu nie kosis nic? – pyto się go zasapany.
- No dyć ja myślałem... myślałem kosić... – odpowiadał spokojnie Cygon.

- Co myślis?!... Kieś nie przesłał ani jednego pokosu, nie zrobiłeś nic a nic.
- Jak to – obraził się Cygan. – Przecie niedawno ksiądz przy spowiedzi godali, że kie się myśli, to telo jakoby i robi. No tak.

(Opowiadanie zasłyszane w Jabłonce w 1965r. od przygodnego gawędziarza.)

Andrzej Jazowski, „Spotkanie z juhasem”

„Telo pij, cobys dźwyrze do izby namacół”

mawiał ks. prof. J. Tischner, który sam nie pił, nie popierał, ale też i nie zwalczał.

Opowiadał ks. prof. J. Tischner :

Jeden Wojtuś strasznie pił. Okropnie. Codziennie. Jak umarł z tą ćwiartką, tak pcha się do Niebieskiej Bramy. Burzy na małe dźwyrka i woła, ale flaszki nie wypuszcza z garści, polykuje i woła: Święty Pietrpawle ady mie puść, bo nimom się z kim napić! – Święty uchylił lekko bramy, bo to noc i śpiący, a tu taki stoi, kiwa się i wyciągając łapę, powiada: - Napijcie się se mnom, no przecie się napijcie! – A idźże precz ty grzeszniku obrzydły! Po długim nukaniu wreszcie jednak łknął i prasało go na rajscom ziem. Po chwili wstał i pyta: - Tyś to chłopie co dzień pił? – No ba! – No to chodź, tyś nie grzesznik, tyś męczennik!

Wanda Czubernatowa, „Góralskie jadlo”

Turysta i mały góral

Na Krupówkach turysta pyta sprzedającego oscypki małego górala:

- Chłopczyku, przepaszam cię bardzo. Nie wiesz która jest teraz godzina.
- Nie wiem, Jak jo posed do Piyrsyj Komunii, to dawali rowery.

Młody góral staje przed komisją poborową

- Panie porucniku. Jo to byk kcioł służyć w marynarce.
 - To się da zrobić. Pływać umiecie?
 - A po co? To ni mocie statków?
- Gaździna mówi do gazdy
- Skoc Józek do sklepu i kup pół litra oleju.

Po jakimś czasie Józek wraco.

- Kupiłeś? – pyto gaździno
- Pół litra kupiłem, ale na olej już nie starczyło.

W szkole pyta się w Murzasichlu nauczycielka Bolka.

- Czy pamiętasz jak nazywał się naprawdę nasz król Chrobry?
- Nie, prosem pani.
- No, przecież tak jak ty!
- Łukascyk?

Przychodzi Jasiek do lekarza

- Panie doktorze, ugryzł mnie pies.
- A był wściekły?
- No, tak mi się widzi, że zadowolony to on nie był.

Seeking Roots in Podhale

The cultural exposure at a young age drove my academic and professional interest in international

affairs. I began approaching my Slavic background in a more intellectual manner, studying post-Soviet geopolitics and Russian language at Ohio State University. Now with a graduate degree from George Washington University, I figured that I was ready to uncover the Marzalik (fka Marszałik) family history and the exact nature of my Polish identity.

It was with great excitement and spontaneity that my father, Kevin Marzalik and I embarked on our journey to Podhale in May/June 2015. I prepared with the mindset of an exciting researcher: a detailed itinerary for our two weeks of excursions from Warsaw to Kraków to Zakopane; daily study of basic Polish words and phrases, cold calls to top experts on Podhale (special thanks to Dr. Gromada), and a literature review of various topics, like the history of Podhale during the Austro-Hungarian empire, the waves of *górale* immigration and integration in America, the role of *górale* resistance fighters in World War II, and the political, social, economic, and identity development of *górale* in Soviet and post-Soviet times. I sought comfort in books to compensate for my perceived lack of right to a *górale* identity, I thought that I could intellectualize my heritage, learning cultural nuances beforehand to at least partially blend in on arrival to Podhale.

My cold, objective expectations were met with the warmth of realities. I had expected tiny, isolated villages along jagged mountainsides; instead, we encountered sprawling towns of the classic *styl góralski* maintained and advanced with support from the European Union, seemingly hidden between rolling green hills but in fact located just off major tourist thoroughfares. I had expected the Marzalik line of my ancestors to already reside in the dustbins of history; instead, through amazing archival access, we traced our lineage all the way back to 1786 and even found the plot of land in Kasinka Mała upon which my family farmed and shepherded. I had expected to be a bumbling, conspicuous American among a proud, hardened *górale* people, instead, we felt a childhood wonder of familiarity and belongingness, meeting with the local priests, joining the community in watching a traditional *górale* wedding parade, and even befriending a family in Biały Dunajec who had recently moved back from Chicago!

In the 20th century, the world is becoming ever more interconnected. My experiences in Podhale are a perfect example. Some may argue that the most recent wave of globalization is dampening the *górale* identity, but I think that the opposite is true. My father and I embarked on this journey because we had an innate feeling of who we are and had to find out more. Modern-day advancements in the political, economic, and technological realms made this aspiration possible. After high school, my grandfather changed our last name from Marszałik to Marzalik, under pressure to assimilate faster in a once more isolated America. But now his son and grandson are enabled and emboldened, proudly returning to their ancestral roots. Yes, we are Americans from Chicago's *Polonia*, but we are also *górale*. Our journey to Podhale showed this to be true and I cannot wait to go back.

Peter J. Marzalik is presently an Intelligence Analyst in the Supply Chain Solutions division of the British Standards Institution (BSI)